

ЭЛ АРАЛЫК СЫЛЫКТЫК

МЕЖДУНАРОДНАЯ ВЕЖЛИВОСТЬ

INTERNATIONAL POLITENESS

Аннотация: Ар бир элдин этикети улуттук колоритке ээ. Ошондуктан эл аралык сылыктыктын талабына ылайык этикеттин этникалык өзгөчөлүктөрүнө сый мамиле жасоо зарыл.

Аннотация: Этикет каждого народа имеет национальный колорит. Поэтому в соответствии с требованиями международного этикета необходимо уважительно относиться к этническим особенностям вежливости.

Abstract: Etiquette of every nation has a national colour. Therefore, in accordance with the requirements of international politeness, it is necessary to respect ethnic characteristics of etiquette.

Түйүндүү сөздөр: эл аралык сылыктык, маданий универсалийлер, этникалык өзгөчөлүк, каада-салт, туризм.

Ключевые слова: международная вежливость, культурные универсалии, этническая особенность, традиция, туризм.

Key words: international politeness, cultural universals, ethnic feature, tradition, tourism.

Бир ирет Флоридада тогуз жүз кишиден турган өтө кичине армияны жетектеп, ушул америкалык жарым аралдын джунглисин аралап өткөн эр жүрөк жана каардуу испан конкистадору Эрнандо де Сото (ажайып кооз Кубаны биринчи ачкан киши), жергиликтүү уруу башчысын, индей каикти салтанаттуу кабыл алып жаткан эле.

Эки жол башчынын маектешүүсү кызып калган учурда каардуу каик чүчкүрүп жиберет. Ошол замат испандардын арасында отурган, аны коштоп жүргөн индейлер өз ордуларынан тик тура калышат. Алар жүгүнүшүп жана баштарын ийкешип, өздөрүнүн колдорун асманды карай көтөрүп жана андан кийин аны каикти көздөй сунушуп, ошол эле маалда бир аз суук тийип калган жол башчысына эң кооз сөздөрдүн жардамы менен жакшы тилектерин, каалоолорун айта башташат. Эгерде биздин «Ак чүч!», «Саламат болуңуз!» деген каалоо сөзүбүз менен испандардын дал ошондой салтын эстей турган болсок, анда Эрнандо де Сотонун оозунан эмне себептен улам «Бүт дүйнө бирдей турбайбы!» деген сөз чыгып кеткенин түшүнүү анчалык деле кыйын эмес. Эгерде Эрнандо де Сото Африкадагы жана Австралиядагы, Полинезиядагы жана Камчаткадагы тарбиялуу, адептүү адамдар деле кадыресе чүчкүрүккө так ушундай эле мамиле жасаша турганын билгенде жогоруда айткан өз пикирине дагы бекем ишенмек [1].

Маданияттын улуттук өзгөчөлүгүнө атайын маани берип карабаганда, бүт дүйнө бирдей. Илимпоздордун маданий универсалийлер тууралуу айткандары бекеринен эмес. Маданий универсалийлер – бул географиялык жайгашкан ордуна, тарыхый мезгилге жана коомдун социалдык түзүлүшүнө карабастан, бардык маданияттарга таандык болгон нормалар, нарк-дөөлөттөр, эрежелер, каада-салттар жана касиеттер. Универсалийлер – бул бардык маданияттар үчүн жалпы болгон белгилер, сөзсүз боло турган элементтер.

Америкалык илимпоз Джордж Мердок 1959-жылы бардык маданияттарга жалпы болгон элементтерди, 70 тен ашуун универсалийлерди бөлүп көрсөткөн. Алардын арасында жаш курактык градация, этика, этикет, ишарат-жаңсоо, үй-бүлө, майрамдар, сөөк коюу жөрөлгөлөрү, белек берүү салты, саламдашуу, меймандостук, тамак-аш ичүү убактысы (эрте мененки, түшкү, кечки), статустук дифференциация, конокко баруу ж.у.с. бар эле [2]. Көрүнүп тургандай, этикет жана анын ажырагыс компоненттери маданий универсалийлердин

катарында турушат. Бирок универсалийлер бардык маданияттарда болгону менен алар ар маданиятта ар башкача болушат. Мисалы, саламдашуу ар бир элде өзгөчөлүү, кайталангыс. Тамак-ашты ар бир эл даярдаганы менен улуттук ашканалар айырмаланып турат. Же болбосо, жеке ысым бардык элде болгону менен ар элде ар башкача болот. Ошол сыяктуу эле этикет дагы ар бир элде этникалык өзгөчөлүктөргө ээ.

Биз көп тилдүү жана көп улуттуу дүйнөдө жашайбыз. Ошого жараша ар бир элдин этикети дагы улуттук колоритке ээ болуп, тиешелүү этникалык чөйрөгө таандык болгон кайсыл бир конкреттүү эрежелер жана үрп-адаттар менен байып келет.

Эл аралык сылыктыктын талабына ылайык ар бир элдин каада-салттары менен үрп-адаттарын, б.а., этикеттин этникалык өзгөчөлүгүндө чагылган улуттук маданияттын айрым аспектилерин эстен чыгарганга болбойт. Тигиндей кылганыңар болбойт, көпчүлүк сыяктуу эле мындай кылгыла деп айрым элдерге доомат койгонубуз туура эмес. Себеби этикет маданий универсалий болгону менен ал улуттук, регионалдык өзгөчөлүктөргө ээ. Бир эле мисал, ар түрдүү өлкөлөрдө эркектер менен аялдардын ортосундагы өз ара мамиледе этикеттин көптөгөн нормалары бирдей эмес. Айталы, Европада эркек киши аялга жол бошотушу керек, ал эми Чыгышта аялдар эркектерге жол берип, аларды алдыга өткөрүшөт. Же болбосо Европанын өзүндө эле саламдашуу эрежелери жана жөрөлгөлөрү бир топ ар түрдүү. Кайсыл бир жерде саламдашууда өбүшүү зарыл болсо (Франция), кайсыл бир жерде кадыресе кол алышуу деле салтта жок нерсе болуп саналат (Британия).

Демек, кайсыл өлкөдө саякаттап же иш сапары менен жүрсөң, аялдарга же эркектерге ошол жердин эрежеси боюнча мамиле жаса. Анткени бөтөн элдин үрп-адаттары менен кулк-мүнөзүнө сабырдуу мамиле жасоо – тарбиялуу адамдын белгиси.

Карым-катнашта адамдар түрдүү ишарат-жаңсоолорду да көп колдонушат. Бирок ишараттар дагы этникалык өзгөчөлүктөргө ээ. Натыйжада, маанилери дайыма эле бири-бирине дал келбеген ишарат-жаңсоолордун символикалары да карым-катнаштагы чаташууларга алып келет. Ошондуктан мамиле түзүп, карым-катнаш болуп жаткан маданияттагы ишарат-жаңсоолордун ж.б. маани-маңызын алдын ала билип алуу абдан пайдалуу [3].

Адамдар күн сайын жеген тамак-ашта жана ошол тамакты жегенде колдонгон эрежелерде да олуттуу улуттук айырмачылыктар бар. Мисалы, бир эл жакшы көрүп жеген тамакты башка бир эле уккусу да келбейт. Ошондуктан башка өлкөгө бара жатып, ошол жактын ашканасы тууралуу маалыматка ээ болуу сизге пайдалуу гана болмок. Ал эми адистер болсо бизге келген чет өлкөлүк конокторду өзүбүздүн улуттук тамак-аштарыбыз менен сыйлап жатканда аша чаап кетүүдөн сактанууну кеңеш беришет [4]. Ошондуктан чет өлкөлүк коноктордун табитин эске алуу менен аларды тамак-аш менен сыйлаганды уюштуруунун өзгөчөлүктөрүн алдын ала билүү абдан пайдалуу болмок [5].

Акыркы жылдары өлкөбүздүн жарандары үчүн чет өлкөлөргө саякаттап барганга кенен мүмкүнчүлүк түзүлдү. Кыргыз турист болуп барбаган дүйнөгө белгилүү курорттук жайлар, кооз жерлер калбады десек жаңылыштык болбойт. Ал эми көптөгөн ишканалар жана уюмдар тышкы рынокко түздөн-түз чыгуу мүмкүнчүлүгүнө, укугуна ээ болушту. Билим берүү, маданият, саламаттыкты сактоо, айыл чарбасы, мамлекеттик башкаруу ж.у.с. тармактын өкүлдөрү чет өлкөлөргө байма-бай иш сапар менен барып жатышат. Ушундай чакта сиз бир ысымды алып жүргөн жеке адам эмес, бүтүндөй бир мамлекеттин, улуттун өкүлү экениңизди унутпаңыз. Сиздин жүрүм-турумга карап мамлекетибизге, улутубузга баа беришет, бир кишинин жүрүм-турумунан жергиликтүү тургундардын ошол турист же конок келген өлкө тууралуу элестери калыптанат. Ошондуктан өзүңүздү бир мамлекеттин, улуттун ыйгарым укуктуу өкүлү катары татыктуу алып жүрүүгө милдеттүүсүз. Ал үчүн бөлөк өлкөлөргө барганда сизге тааныш эмес каада-салттарга, жорук-жосундарга, үрп-адаттарга ж.б. тоотпогондой мамиле жасап, алардын улуттук ар-намысын, сезимин кемсинтпеш үчүн сапарга аттанардан мурун ошол өлкөлөрдүн, элдердин каада-салттары, менталитети, маданияты жана тарыхы менен таанышуу жана алар тууралуу мүмкүн болушунча көптү билгенге аракет кылуу керек.

Айрыкча, ошол өлкөлөрдө этикетке ылайык эмне кабыл алынбаганына, тыюу салынганына өзгөчө көңүл бөлгүлө.

Ар бир өлкөдө жүрүм-турумдун жана этикеттин улуттук өзгөчөлүктөрү болот. Ага ылайык ишкердик этикеттин улуттук нормаларынын өзгөчөлүктөрү да бар. Олдоксондуктарга, катчылыктарга жол бербеш үчүн, аларды урматтоо керек. Ал үчүн аларды билүү зарыл. Бөтөнчө, эл аралык этикеттин жалпы принциптерин билүү абдан пайдалуу болмок [6].

Азырынча дүйнөнүн ар түрдүү өлкөлөрүнө сапарга аттанып жаткан атуулдарыбызга туризм боюнча европалык генералдык башкармалык сунуштаган 9 негизги эрежени айтуу менен гана чектелип туралы:

1. Өз өлкөнүздө сиз миллиондогон мекендештериңиздин арасында жүргөн кадыресе гана бир адам экениңизди, ал эми чет өлкөгө чыкканда сиз «испан» же «француз» экениңизди унутпаңыз.

2. Эгерде сизге кокусунан чет өлкөдөгү нерселердин бардыгы өз мекениңиздегиден жаман болуп туюлса, сапарга чыкпай эле койгонуңуз оң. Ал эми чет өлкөдөгү нерселердин бардыгы жакшы болуп көрүнсө, анда мекениңизге кайтпаңыз, анткени анын сизге баркы жок турбайбы.

3. Чет өлкөдө жүргөнүңүздө ызы-чуу кылбастан, өзүңүздү тынч алып жүрүңүз.

4. Өз кийимиңиз менен башкалардын көңүлүн өзүңүзгө бурбаңыз. Жалпы кабыл алынган стандартка ылайык жупуну, жөнөкөй кийинүү керек.

5. Сизден ырдап бериңиз деп суранганда гана ырдаса болот.

6. Утулушуңуз алдын ала белгилүү жерде башкалардан айырмаланганга аракет кылбаңыз. Ал эми жеңишке жетишкенде өз кубанычыңызды өтө эле дуулдап билдирбениз.

7. Сиздин эне тилиңиздеги кооз сөздөр дайыма эле түзмө-түз которгондо чет тилдердеги менен дал келбегенин эстен чыгарбаңыз.

8. Биринчи ирет көрүп жаткан, сизге белгисиз болгон нерселерди түшүнүүгө аракет кылыңыз.

9. Насаат айтканга умтулбастан, өзүңүздүн үйрөнгөнүңүз дурус [7].

Ушул сыяктуу маалыматтар биздин жарандарга, бизнесмендерге ар бир өлкөдө ошол өлкөнүн эрежелерине ылайык өзүн татыктуу алып жүрүүгө жана эң башкысы ойлогон, башталган иште ийгиликке жетишүүгө жардам бермекчи.

Адабияттар:

1. Бромлей, Ю.В., Подольный, Р.Г. Человечество – это народы. – М.: Мысль, 1990. -бб.14-15
2. Кравченко А. И. Культурология. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. -б.21
3. Feng, H. (2017). Politeness across Cultures. In The International Encyclopedia of Intercultural Communication, Y. Y. Kim (Ed.), <http://doi:10.1002/9781118783665.ieicc0259>
4. Этикет для успешных людей. 100 советов / Сост. М.Б. Кановская. – М.: АСТ; СПб.: Сова, 2005. -бб. 50-51
5. Bousfield, D. (2015). Politeness Theory. In The International Encyclopedia of Language and Social Interaction (eds K. Tracy, T. Sandel and C. Ilie). <http://doi:10.1002/9781118611463.wbielsi175>
6. Этикет от А до Я /Авт.-сост. Гусев И. Е. – Мн.: Харвест, 2004. -б.231
7. Будьте добры...: Публицистика / Сост. М.П. Никулина. – Сведловск: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1985. -б.231